

לעילוי נשמת
יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
שרה בת חוה כחלון ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה

על חלומות ומציאות ...

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

באומנותם, כי כל חטא ופשע שימצא בפת בג המלך וביין משתיו לא יעניש המלך את החוטא לבר רק את השר המופקד על זה מן המלך, שהוא קבל עליו אחריות של האומנים שהפקיד במקומו לעבוד עבודתו. עפ"י ספר כי חטאו המשקה והאופה, שהם האומנים שמנו אותם השרים, ובאר ג"כ כי חטא המשקה היה קטן מחטא האופה ולא יחשב חטא רק מצד שהוא משקה מלך מצרים כנ"ל, ובאר שחטא המשקה והאופה שהם האומנים היו לאדניהם, המשקה חטא לשר המשקים אדוניו והאופה לשר האופים, ועקר החטא היה למלך מצרים, ועז"א במדרש רבנן אמרי שר המשקים זבוב נמצא וכו' לאדוניהם בתשמיש אדוניהם, ר"ל המשרתים הקטנים חטאו בתשמישם ואומנתם לאדוניהם, ר"ל לשר המשקים ושר האופים:

(ב) ויקצף. הנה הגם שכשנבחין חטא המשקה והאופה בבחינת העבדים היה חטא האופה גדול ביתר שאת מן חטא המשקה וכנ"ל, כשנבחין החטא בבחינת השרים חטא שר המשקים גדול מחטא שר האופים, כי שר האופים לא חטא מאומה, אחר שהוא אינו אופה את הפת בעצמו רק ע"י האופה, מאין היה לו לדעת כי נמצאו צרורות בהלחם, וא"כ הוא בעצמו לא חטא מאומה רק שהוא נכנס בערבות בעד האופה משרתו שהוא החוטא ואטם, אבל שר המשקים חטא בעצמו שהלא היה יכול לראות את היין שבכוס אם הוא נקי מזבובים, ולמה לא בדק את הכוס תחלה, נמצא שאם היה קצף פרעה על העבדים הקטנים היה קוצף על האופה בעצם וראשונה ועל המשקה אחריו כספל ובלתי עקר בהחטא, אבל יען כי קצף המלך על שני סריסוי שהם השרים שהם הצריכים ליתן דין וחשבון ע"ז לפני המלך, היה עקר הקצף על שר המשקים שהוא פשע בעצמו, ואחריו על שר האופים, שלא חטא בעצמו רק מצד הערבות. והנה עקר ספור זה הוא להודיענו איך סבב ה' בהשגחתו המיוחדת טובים שיעלה יוסף לגדולה, שזה נסתבב ע"י שקצף פרעה על עבדיו ונתנם במשמר ששם נמצא יוסף, ועיי"כ נזכר אל פרעה, וכמ"ש במד' הקצוף הקב"ה אדון על עבדיו כדי ליתן גדולה לצדיקים, פרעה קצף על עבדיו כדי לתת גדולה ליוסף, ואם היה יוסף פותר את החלום כפי מה שהיה ראוי לשני השרים האלה בדין ובמשפט, ששר המשקים יתלה על העץ ושר האופים יושב על כנו, לא היה יוסף עולה לגדולה, כי היו חושבים שפותר להם כן מפני שהסברא היתה נותנת שישפטו כראוי להם עפ"י חטאם, ששר המשקים היה חוטא יותר משר

את וזלמתינו איש כזלמו פתח: (ג) ויהי כאשר פתח לנו כן היה אתי השיב על בני ואתו תלה: (יד) וישלחו פרעה ויקרא את יוסף וירצהו מן הבור ויגלו ויזלף שלמתינו ויבא אל פרעה: ... (טז) ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה:

3. בראשית רבה פ"ח, ה' - ו' ויספר שר המשקים והנה גפן לפני אלו ישראל שנאמר (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע ובגפן שלשה שריגים משה אהרן ומרים היא כפורחת הפריחה גאולתן של ישראל עלתה נצה הנצה גאולתן של ישראל הבשילו אשכולותיה ענבים גפן שהפריחה מיד הנצה ענבים שהנצו מיד בשלו. ... וירא שר האופים ... והנה שלשה סלי חורי אלו שלשה מלכויות הראשונות ובסל העליון זו מלכות הרביעית שהיא מכתבת טרימוסיאה מכל אומות העולם.

4. מלבי"ם מ', א'-ב' (א) חטאו משקה מלך מצרים והאפה. הנה חז"ל בארו שחטא המשקה היה שנמצא זבוב בכוס, וחטא האופה היה שנמצא צדור בהלחם. וכשנעייין בדיניהם הנה חטא האופה הוא פשיעה גדולה, וגם אופה אחר משרת לשר קטן יחשב לו זאת לפשע אם ימצאו עפר וצרורות בלחמו. אבל חטא המשקה הוא קל מאד, שהזבוב יפול בכוס לרוב והוא קרוב לאונס, והיה זה חטא גדול יען שהיה משקה המלך, שמצד זה גם חטא קטן לגדול יחשב, וז"ש שהמשקה חטא מצד שהוא משקה מלך מצרים, כי אצל אחר לא יחשב זה לחטא כלל, והאופה חטא מצד עצמו שהוא חטא גם אצל אופה אחר. אולם כשנדקדק בפ' זאת לפעמים יקראם בשם משקה ואופה, ולפעמים יקראם בשם שר המשקים ושר האופים, ומזה מבואר כפי שכבר העירו המפ' שהיה בחצר מלכותו של פרעה, כמו שהוא גם היום בחצרות המלכים, שהמלך ימנה שרים גדולים מדואי פניו, שר אחד יקרא שר המשקים שהוא יתן הכוס על כף פרעה לכבוד ולתפארת, ושר אחד יקרא בשם הכבוד שר האופים שהוא יביא על שלחן המלך מכל מאכל פרעה מעשה אופה, אולם השרים האלה שהם שרים גדולים ונכבדים לא יעסקו בעצמם לעשות היין ולאפות הפת, רק הם יש להם עבדים אומנים במלאכות אלה והם נאמנים לאדוניהם שנכון לבם בטוח שלא יחטאו

1. בראשית מ', א'-כ"ב (א) ויהי אזור הדברים האלה וזטאו משקה מלך מצרים והאפה לאדניהם למלך מצרים: (ב) ויקצף פרעה על שני סריסוי על שר המשקים ועל שר האופים: ... (ד) ויזלמו וזלום שנייהם איש וזלמו בלילה אזור איש כפתרון וזלמו המשקה והאפה אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית הסהר: ... (ז) ויאמרו אליו וזלום וזלמנו ופתח אין אתו ויאמר אלהם יוסף הלא לאלהים פתגים ספרו זא לי: (ט) ויספר שר המשקים את זלמו ליוסף ויאמר לו בזלומי והנה גפן לפני: (י) ובגפן שלשה שריגים והוא כפרונת עלתה נצה הבשילו אשכולותיה ענבים: (יא) וכוס פרעה בדי ויזלמו את הענבים ואישונו אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה: (יב) ויאמר לו יוסף זה פתגנו שלשית השרים שלשית ימים הם: (יג) בעוד שלשית ימים וישא פרעה את ראשו והשיבה על כף ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו: ... (טז) וירא שר האופים כי טוב פתח ויאמר אל יוסף אף אני בזלומי והנה שלשית סלי חורי על ראשי: (יז) ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה והעוף אכל אתם מן הסל מעל ראשי: (יח) ויען יוסף ויאמר זה פתגנו שלשית הסלים שלשית ימים הם: (טט) בעוד שלשית ימים וישא פרעה את ראשו מעלה ותלה אותה על עין ויזלמו וזלמו את שר המשקים את פרעה וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האופים בתוך עבדיו: (כא) וישב את שר המשקים על משקהו ויתן הכוס על כף פרעה: (כב) ואת שר האופים תלה כאשר פתח להם יוסף:

2. בראשית מ"א, ז'-ט"ז (ז) ויהי בבקר ותפעם רוזו וישלחו ויקרא את כל זורטמו מצרים ואת כל זוקמיה ויספר פרעה להם את זלמו ואין פותר אותם לפרעה: (ט) וידבר שר המשקים את פרעה לאמר את זוטאי אני מזכיר היום: (י) פרעה קצף על עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבוחים אתי ואת שר האופים: (יא) ויזלמנה וזלום בלילה אזור אני והוא איש כפתרון וזלמו וזלמנו: (יב) וישם אתנו זער עברי עבד לשר הטבוחים ונספר לו ויפתח לנו

האופים, אבל אחר שפטר יוסף הפך ממה שהיה ראוי עפ"י היושר והסברא, ונתקיים כן, מזה ראו שהוא איש אשר רוח אלהים בו כמו שיתבאר, לכן צריך להקדים ההצעה הזו, שלפי עומק הדין היה ראוי ששר האופים יצא חפשי ושר המשקים יתלה, שזה היסוד הראשון לגדולת יוסף: ...

(ח) הלוא לאלהים פתרגים. ר"ל אחר שהחלום הוא הודעת גזרה מן השמים, א"א שיוודע אתכם גזרתו ולא הכין את הפותר, שא"כ ההודעה הוא לבטלה. ובמדי' הלוא לאלהים פתרגים תלה הגדולה בבעליו, ר"ל שהחלום אינו מפאת המערכת או כח המדמה, רק הוא השפעה מה', וכן ישפיע עלי הודעה שאוכל לאמר לכם הפתרון:

(ט) בחלומי והנה גפן לפני. הברל חלום שר המשקים והאופים ופתרגים הוא באופן זה, כי הנה משפט הזה של שרים הגדולים האלה בודאי הובא לפני השופטים הגדולים יודעי דת ודין, והם עיינו בו כל השנה ובודאי שפטו כהלכה שחטא שר המשקים גדול מן חטא שר האופים, וכפי מה שכתבנו למעלה, ועד עתה היה הדבר עומד ששר האופים יצא זכאי בדינו ושר המשקים יתלה, אולם באותם שלשה ימים שנמשך מן פתרון יוסף עד יום הולדת את פרעה, שהובא הדבר לפני המלך ויועציו, נשתנה הדבר שלא ישפטו לפי משפט השרים בעצמם רק לפי משפט עבדיהם שהם היו ערבים בעדם, שחטא האופה היה גדול מחטא המשקה, שע"כ יצא המשפט ששר האופים יתלה ושר המשקים יושב על כנו, וזה בעצמו הראו להם בחלום, ששר המשקים ראה בחלומו והנה גפן לפניו, שעד עתה לא היה לו אף ענבים וכ"ש יין, רק גפן בוקק ואין יבול בגפנים, ר"ל שלא היה מוכן שישוב אל כנו להיות לו ענבים ויין חמר, [משא"כ לשר האופים הראו שיש לו שלשה סלי חורי ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אופה שפתו אפויה ומוכן לשרת את המלך כבתחלה] כי כן עמד משפטם עד עתה:

(י-יא) ובגפן. וראה בחלומי שפתאום צמחו בגפן בוקק שלשה שריגם, שתיכף פרחו, וגם ראו כי כפרחת עלתה נצה, ר"ל שתיכף בעת שפרחו נצו ג"כ [כי הנץ הוא אחר הפרח], ותיכף הבשילו אשכלתיה ענבים, ואז ראה שנמצא בידו כוס פרעה, וששחט לתוכו את הענבים, וכל זה נעשה כרגע בעת החזיון:

(יב) ויאמר יוסף. פתר לו ששלשת השריגים מזרים על שלשת ימים, שעד עתה היה לך גפן בוקק, ר"ל שמשפטך היה שתמות, רק שבשלשת ימים אלה ישתנה דינך, שגפן בוקק גפן פרי ישוה לו לתת היין אל כוס פרעה. ...

(טז-יז) אף אני בחלומי. חלום שר האופים היה בהפך מחלום שר המשקים, שהוא חלם שראה שלשה סלי חורי על ראשו, ובסל העליון היה מכל מאכל פרעה, וכבר היה מעשה אופה שהיה עד עתה פתו אפויה ומזומן לעלות על שלחן המלך, לא כשר המשקים שראה גפן בוקק כי משפטו עמד עד היום שיצא

נקי וישוב על כנו, רק עתה בא עוף השמים והוא אכל אותם תחת שיאכל המלך, וע"ז פתר לו יוסף,

(יח-יט) ששלשת הסלים מזרים ג"כ שלשת ימים. ושהראו לו שהגם שעד עתה היה מוכן לשוב על כנו באלה השלשה ימים ישתנה דינו לרעה, וישא פרעה את ראשך מעליך, ר"ל עד עתה היה ראשך בחשיבות ועתה ישאנו מעליך ותלה אותך על ע"ז:

5. תורה אור למלבי"ם בראשית מ', כ"ג

והנה בס' העקדה האריך בזה בענין החלומות ופתרגים, ותמצית דבריו כי פותרי חלומות פותרים בענינים החלקיים, וצריכים לדעת עניני החולם ופרטיו, למשל תכונת האיש מזגו וטבעו ועסקיו ובני ביתו והזמן וחברת האנשים שמתחבר עמם וכדומה, אבל פתרגיו יוסף ודניאל שהיו ברה"ק שמשגיג הענינים הכוללים ויורד מן הכולל אל המיוחד ומן הסבה עד סוף המסובבים, ולכן לא היה צריך גם אל הגדת החלום כי ידעו מצד שרשו למעלה וסבתו, ובזה תבין מ"ש במד' והנה גפן לפני אלו ישראל, ובגפן שלשה סריגים זה משה ואהרן ומרים, ר"ל שאחר שהכיר שהוא ענין כולל מבואר שלא היה דבר נוגע לשרים המיוחדים האלה בלבד רק לענין כולל, וגם זה רמזו בהחלום, ר"ל שהצלת שר המשקים ותלית שר האופים גרם גדולת יוסף, וגדולת יוסף היה סבה לשיירד יעקב למצרים וזה היה סבה לשעבוד והשעבוד היה סבה לגאולה ע"י שלשה רועים, וזה רמז במ"ש ובגפן שלשה סריגים, ר"ל שזה יגרום שר המשקים, וזה רמז לו במ"ש כי אם זכרתני אתך, שזה אהרית החלום ותכליתו, כי יוסף שהכיר את הכולל ידע סוף המסובבים. וכן יתר הדרושים שדרשו חז"ל בפרק גיד הנשה על פתרון חלום שר המשקים מיוסדים על קוטב זה, שר"ל שכל אלה הדברים מסובבים מחלומו, כי גם גאולת מצרים לא היה התכלית האחרון, רק התחלה לארבע גליות וגאולות עד הגאולה האחרונה באחרית הימים, וזה רמזו בחלום שר האופים שלשה סלי חורי ג' מלכויות כמ"ש במד', ור"ל שע"י שנתלה ונתגדל יוסף נסתבב כל הנ"ל.

6. מלבי"ם בראשית מ"א, ט"ט-ט"ז

(ט) וידבר שר המשקים. הנה רצה לברר לפרעה שיוסף פותר החלום ברוח אלהים אשר בקרבו לא לפי הסברא בכח המשער שבו יפתרו כל פותרי חלומות, וכבר בארנו שמצד המשפט היה ראוי ששר המשקים יענש ושר האופים יצא לחירות, ובזה נתברר שיוסף לא פתר החלום לפי כח המשער והסברא, שאז הלא הסברא היתה נותנת בהפך, ששר המשקים יתלה ושר האופים ינצל, כי עקר קצף פרעה היה על שר המשקים ושר האופים נתן למאסר כספל לשר המשקים, ויען שמזה נודע גדולת יוסף שלא פתר בכח המשער רק ברוח אלהים הוצרך שר המשקים להגיד זאת לפרעה, והוכרח להציע לפניו שהוא היה עקר החוטא לא שר האופים, עז"א את חטאי אני מזכיר

היום, ר"ל אני מוכרח להזכיר היום, שאני הייתי עקר החוטא לא שר האופים, כי,

(י) פרעה קצף על עבדיו. שאם היה קצף פרעה על עבדיו שהם המשקה והאופה היה זה נכון שהאופה היה חוטא יותר מן המשקה, אבל הלא פרעה קצף על עבדיו שהם השרים, ובזה הלא שר האופים לא חטא כלל, רק אני לבדי הייתי החוטא, ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים, א"כ עקר נתינה למשמר היה אותי כי רק אני נתחייבתי להאסר במשמר לא שר האופים, אך ע"י ששם אותי במשמר וע"י הקצף שיצא מן המלך עלי נתנו גם אותו במשמר מתוך כעס המלך, ועז"א אתי ואת שר האופים, ע"י שנתנו אותי ניתן גם הוא במקרה, ולפ"ז הייתי אני החייב במשפט והוא הזכאי, ומזה מבואר שלא פתר החלום לפי האומדנא והסברא, כי הסברא היה בהפך: ...

(יב) ושם אתנו. ... ועז"א איש כחלמו פתר, כי יתר פותרי חלומות יפתרו בענין שהחלום נמשך אחרי האיש וטבעו, והוא פתר באופן שהאיש נמשך אחר חלומו, ועז"א איש כחלמו, לא שהחלום ימשך אחר האיש:

(טז) בלעדי. ר"ל החלום הוא הודעה השגחיית מאלהים, וה' אשר שלח לך את ההודעה להודיע שלומך בחלום טוב, כן יודיע פתרגו להפותר יהיה מי שיהיה, ואם לא תהיה ההודעה על ידי תהיה ע"י אחרים, כי גם בלעדי בהכרח שאלהים בעצמו יענה את שלום פרעה, להודיעהו את ההודעה משלומו שבקש להודיעהו:

7. אורות הקודש א' עמ' רכ"ו; הגיון הקודש, הדמיון העליון החלומות הגדולים, נ"ג

החלומות הגדולים יסוד העולם הם. המדרגות שונות הן. חולמים הם הנביאים, בחלום אדבר בו. חולמים הם המשוררים בהקיץ, חולמים בעלי המחשבה הגדולים לתקון העולם. חולמים אנו כולנו בשוב ד' את שיבת ציון. הגסות של החיים החברותיים, בהיותם שקועים רק בצדם החמרי, נוטלת את אור החלום מן העולם, את זהר ההרחבה שלו, את עליתו העליונה, מהמציאות הקודרת, עד שהעולם מפרפר במכאובים מתוך עקיצותיה הארסיות של המציאות, חסרת זהר החלום. רק המכאובים הם יסורי אהבה, הם ימרקו את העולם, יבררו לו, כמה גדולה היא הטעות של המתפארים במציאות הלוקויה, בעת אשר רק החלום החפשי, המורד במציאות וגבוליה, הוא הוא באמת האמת היותר הויתית של המציאות. ואז שב חוון החלום והיה למחזה ברור. פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות, ותמונת ד' ביט.